

JOHN LOCKE: Η ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΤΗΣ ΕΜΠΕΙΡΙΑΣ

§1 – Εισαγωγικές παρατηρήσεις

Οι φιλόσοφοι που έχουν **κάτι σπουδαίο** να πουν είναι **πάντοτε τέκνα της εποχής** τους και ακριβώς γι' αυτό προορίζονται να εκφράζουν το πνεύμα αυτής της εποχής. Το να εκφράζουν ένα τέτοιο πνεύμα δεν σημαίνει ότι **διηγούνται** απλώς **γεγονότα ή επί μέρους καταστάσεις της εποχής**, που έχουν βιώσει λιγότερο ή περισσότερο ως ατομικές συνειδήσεις, ή ότι γίνονται **απολογητές** της μιας ή της άλλης συνήθως κοινωνικο-πολιτικής συνθήκης· ούτε ακόμη ότι προσπαθούν να ιδεολογικο-ποιήσουν το δικό τους παρόν με **προκαθορισμένες**, έστω και καθολικές, **αρχές**. Απεναντίας, **εκκινούν από το ίδιο το Πράγμα** και προχωρούν όπως απαιτεί η **εσωτερική** λογική του.

Ετσι βρίσκονται αίφνης σε μια **οδό μετα-στοχασμού**, η οποία ακολουθεί κατά πόδας την εκάστοτε παρούσα λογική των πραγμάτων **με ένα πλέον**: το πλέον μιας **αναανεμμένης** και γι' αυτό **μετασχηματιστικής** σκέψης, που δεν αρκείται να παραφράζει την εν λόγω λογική ούτε να την αποδίδει ως μια τελική έκβαση, αλλά υπαγορεύει στάση ζωής, **κοιτάζοντας προς ένα πολύ συγκεκριμένο μέλλον**. Κατ' αυτό τον τρόπο, οι φιλόσοφοι που λένε κάτι σπουδαίο **υπερβαίνουν** την εποχή τους, χωρίς να την αρνούνται αεροβατώντας, και έτσι γίνονται **νοητές της ανθρώπινης ιστορικότητας**. Ως τέτοιοι νοητές μας ενδιαφέρουν και ένας απ' αυτούς είναι ο Λοκ.

§2 – Η εμπειρία ως πηγή γνώσης

Είναι κοινός τόπος πως η **γνώση** εν γένει, ακόμη και εκείνη της τάξης της θεολογικής μεταφυσικής, δεν μπορεί να προϋπάρξει χωρίς την εμπειρία. Οποιαδήποτε μορφή γνώσης, που με τον ένα ή τον άλλο τρόπο αρνείται τη σχέση της με την εμπειρία, είναι απλώς **φантаσιοκόπημα ή αυθαίρετη ιδεοκρατία**. Μια τέτοια φαντασιοκοπία ή ιδεοκρατική αυθαιρεσία είναι, ας πούμε, όλη σχεδόν η **πολιτική** και όχι λιγότερο **ιδεολογική-«επιστημονική» «κουλτούρα»** του δικού μας ελλαδικού παρόντος. Αλλά **τι είναι εμπειρία**, κατά τον Λοκ, και συναφώς, επομένως, γνώση; Πρωτίστως, εμπειρία είναι οι **ιδέες** εκείνες που **δια-μορφώνονται** συνήθως **ως σκέψη/εις**, ως θεωρήσεις, με βάση υπαρκτά εμπειρικά δεδομένα, **προφανή** και **πρόδηλα** στοιχεία της ζωής και ενός ανάλογου ερευνητικού παρατηρείν. Κατά το ζετύλιγμα ενός τέτοιου παρατηρείν πρωτεύοντα ρόλο παίζει η εμπειρία των αισθήσεων και ό,τι απαντά στην άμεση συνειδήσή μας. Αυτό το άμεσα αποκρυσταλλωμένο μέσα μας απασχολεί και οφείλει να απασχολεί τον ανθρώπινο νου, τη νόησή μας, όταν πραγματοποιεί τη **διεργασία του σκέπτεσθαι**. Ετούτη η διεργασία, συνακόλουθα, δεν μπορεί να γίνεται ασαφώς, κυριολεκτικά με κλειστά μάτια, να θεμελιώνεται **σε γενικές, δογματικές**, άνευ συγκεκριμένου-**κατ'αίσθηση** περιεχομένου, νοητικές αρχές, οι οποίες υποτίθεται πως έχουν απεριόριστη δύναμη· απεναντίας ευδοκιμεί, όταν αρχίζει να ανακαλύπτει τις δυνατότητες του ίδιου του νου να προχωρεί στην καθορισμένη εξέταση των πραγμάτων, με βάση τις ιδέες που ο ίδιος έχει σχηματίσει γι' αυτά.

§3

Η φιλοσοφική γνώση, ως εκ τούτου, δεν μπορεί να ταυτίζεται με οποιαδήποτε μορφή **συμπατικής** ή **οικουμενικής –παγκοσμιοποιημένης** θα λέγαμε σήμερα– γνώσης, που προβάλλει ίσως ως **απεριόριστη γνωστική δυνατότητα** του ανθρώπινου νου, αλλά **οριοθετείται** μέσα στην ιστορικότητά της ως **ιστορικότητα** της δι-ερευνητικής μας δυνατότητας και του τρόπου, με τον οποίο ξεδιπλώνουμε τούτη τη δυνατότητα. Στο πλαίσιο μιας τέτοιας ιστορικότητας, οι ιδέες που περιέχει ο νους μας και με βάση τις οποίες αξίζει εκάστοτε να διεξάγει το προαναφερθέν σκέπτεσθαι φέρουν τα εξής **γνωρίσματα**: α) **δεν είναι απλές αντανάκλασεις** των εξωτερικών πραγμάτων, αλλά **νοητικές εσωτερικεύσεις** –των εκάστοτε εμπειρικών δεδομένων– που ιδιάζουν στην ίδια τη νόηση: αποτελούν δικό της δημιουργημα και έχουν ζωή και ύπαρξη μέσα στη δική της «αποθήκη». β) **δεν μπορούν να είναι έμφυτες**, να ενυπάρχουν στο νου **ευθύς με την πρωταρχική του ύπαρξη**, ανεξάρτητες από κάθε δεδηλωμένη, σαφή, προσανατολισμένη ορισμένως νοητική διεργασία. Θα μπορούσαν να είναι έμφυτες, εγγενείς, εάν κάτι τέτοιο μας μαρτυρούσαν οι αισθήσεις. Κάτι τέτοιο όμως δεν συμβαίνει μέσα στο νου. Τι συμβαίνει; Όλο το περιεχομενικό του υλικό –ιδέες, συναρμογές ιδεών κ.λπ.– προέρχεται, κατά ένα τρόπο, από συμβάντα που λαμβάνουν χώρα στην ανθρώπινη ψυχή. Αυτή εδώ, ως πνεύμα, ενεργοποιείται και δίνει στη νόηση τις ιδέες, που έχουν την απαρχή τους στις αισθήσεις. Ο ρόλος του νου, καθώς και της αντίστοιχης γνώσης, **περι-ορίζεται** από την αναγκαιότητα του ανθρώπου να σκέπτεται με βάση τις ανάγκες της ζωής και πάνω σ' αυτές: να αναζητεί την οδό προς μια καλύτερη ζωή. Ένας τέτοιος περι-ορισμός θα πρέπει, κατά τον Λοκ, να είναι και η αξιωματική αρχή μιας νοήμονος πολιτικής εξουσίας.